

El P. Jaume Custurer i els seus catàlegs lul·lians,

per JOSEP M. MARCH, S. J.

EL P. Jaume Custurer no té mester de presentació als iniciats en els estudis lul·lians. Serà, però, avinent de recordar que nasqué a Palma de Mallorca el 15 d'abril de 1657; ingressà a la Companyia de Jesús el 18 de juliol de 1673; finits els seus estudis, professà la filosofia i la teologia en la Universitat lul·liana de Palma. Tres anys fou rector del Col·legi de Sant Martí, a Mallorca, i dues vegades vice-rector a Calatayud, on finà el 18 de febrer de 1715.* Regentant la càtedra de vespres per les doctrines

* En el *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, Palma, 1906, p. 194 i ss., s'estampà una *Breve Noticia de la Vida del P. Jaume Custurer, sacada de las Anuas del Colegio de Calatayud*. Existeix, demés, en l'Arxiu Històric Nacional, fins ara inèdita, la lletra d'edificació que s'escrigué, segons costum a la Companyia, donant la nova de la mort del P. Custurer, i una petita relació de la seva vida, mèrits i virtuts. En una i altra hi ha dades interessants i curioses. Pot veure's també De Backer-Sommervogel, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, première partie, Bibliographie, II, *Custurer*.

Heu's aquí transcrita l'esmentada lletra d'edificació, segons còpia que ens ha estat facilitada:

«P. Jaume Custurer, de la Companyia de Jesús. — Mi P. Rector de S.^a Pablo. P. C. Hoy lunes á diez y ocho del corriente entre ocho y nueve de la noche, fué Nuestro Señor servido de llevar para sí, como de su infinita misericordia confiamos, al P. Jaume Custurer en el año 58 de edad, 42 de comp.^a y 25 de Profesión de 4 votos. Su enfermedad comenzó por unos dolores cólicos y humores escorbúticos que le maltrataron tanto, que habiéndole rendido á la cama apenas dejaron esperanza alguna de su reparo. Visitáronle dos Médicos los mas acreditados de esta ciudad y en la primera consulta nos dieron el desengaño de la imposibilidad de su curación. Firmose una consulta bien premeditada para los médicos de Zaragoza, y habiéndolo visto algunos bien inteligentes, respondieron en el mismo sentimiento, que los de aquí. A estos accidentes se añadió una calentura maligna con accesiones grandes que, aunque la naturaleza resistió sobre toda esperanza, nos robó las pocas que había de su recobro, y algunas de que se dilatase mas su vida.

«Nació el P. Jaume Custurer en la Ciudad de Mallorca cabeza de aquel Reino, y habiendo estudiado Gramática, Retórica y Filosofía en las Escuelas de nuestro Colegio de Monte Sion, fué admitido en la Comp.^a Hizo su Noviciado en Tarragona, de donde pasó á este Colegio á perfeccionarse en Letras humanas; de aquí al de Gandía, donde estudió la Filosofía, y de este al de Barcelona donde oyó la Teología saliendo en todo consumado Maestro. Leyó Gramática, Filosofía y Teología en Mallorca, donde se graduó de Doctor y fué Catedrático de Teología en aquella Universidad Luliana.

«Gobernó Rector el Colegio de S.^a Martín de Mallorca, de donde vino á parar á este de Calatayud

suaristes a la susdita Universitat de Palma, escrigué les conegudes *Disertaciones históricas del Culto inmemorial del B. Raymundo Lullio Dr. iluminado, y martir*,...

Motivà la composició d'aquesta obra un escrit anònim, el qual era estat divulgat a Mallorca contra el culte i la doctrina del doctor il·luminat i màrtir invicte de Crist. Havent-se avalotat amb això la Universitat lul·liana de Palma, i volent sortir en defensa del seu Patró, comanà a la Companyia de Jesús la tasca de treure a llum «un sincer i pacífic manifest de la veritat», segons s'expressa el Dr. Miquel de Serralta, qui, com era de rigor, amb estil inflat i pintoresc en fa la història i l'elogi.*

De grat prengué l'encàrrec el P. Custurer, i en ben poc temps compongué les *Disertaciones* que sortiren a nom de la Universitat Lul·liana del regne de Mallorca. Però, no podia mancar la resposta, i la donà (era natural) un dominicà, el P. Martí Serra, en un escrit intitulat: «La gallina orba, qui cerca las mentidas contingudas en

del que fué V. Rector dos veces, la primera desde 26 de Sept. de 1708 hasta 13 de Nov.^o de 1710; y la segunda desde 15 de Octubre de 1713 hasta 8 de Sep.^o de 1714. En todo este tiempo trabajó infatigablemente atendiendo á lo espiritual y temporal de este Colegio. A lo espiritual cuidando con vigilancia de la observancia regular y aplicándose á los Ministerios de la Comp.^a que siempre promovió con celo y ejemplo. A lo temporal liquidando cuanto pertenece á la hacienda de que formó un libro en dos crecidos volúmenes, con otros libros manuales y copiosos índices que facilitan cualquier noticia, y el gobierno bueno de la hacienda. A esto pertenece lo que trabajó á favor del Colegio en algunas antiguas é intrincadas dependencias y pleitos que dejó en buen estado, y alguno está ya sentenciado á nuestro favor, siendo este y alguna otra dependencia de calidad, que se duda con mucha razón, que hubiese otro que les pudiese promover y llevar al estado en que se hallan.

»De sus religiosas virtudes, sin duda se podría decir, si el tiempo diese lugar para los informes de Mallorca, donde el Padre vivió y trabajó la mayor parte de su vida. Allí fué muy estimado de los Señores Vireyes, Obispos, Inquisidores y Nobleza, fué Calificador de aquella Inquisición, á que sirvió mucho y agregado después á la de Aragón por sus virtudes y letras, que en todo fué muy aventajado. En esta Ciudad se mereció no vulgares estimaciones de docto y santo y deja un gran deseo de sí á muchos, y aun á todos los que le tenían comunicado. En su enfermedad molesta y prolija por el tiempo y por los accidentes mostró grande resignación diciendo: *mas dolores*, cuando estos eran tan vehementes que por espacio de mas de 15 días, le pusieron varias veces en el último riesgo. Para esto se previno muy con tiempo recibiendo el Santo Viático á dos del corriente, y á 3 la Santa Unción; después se reconcilió repetidas veces, y volvió á comulgar, todo con gran devoción, hasta responder distintamente á toda la recomendación de el alma, que pidió se le diese, antes de perder los sentidos; díjosele ésta repetidas veces y finalmente acabó, habiendo perdido algo antes la vista, pero teniendo mas vivo el oído, de que en salud padecía.

»Estuvo tan puntual en todo, que todo lo reparaba, y la voluntad del Superior y Enfermero eran la regla fija para tomar ó dejar cuanto ocurría. Alguna vez cuando estaba aun menos agravado le quisieron persuadir algunos caballeros, que le visitaban, tomase un bizcocho para alivio de lo que estaba padeciendo, pero porque no estaba el Enfermero no lo pudieron conseguir, aunque hicieron vivas instancias dictadas del carifio. Baste decir que en el P. Jaime Custurer perdemos un Doctor sabio, y un Religioso verdadero hijo de la Compañía. Y aunque esto y lo mucho que se omite de sus grandes virtudes, nos promete está su alma gozando de Dios, por cumplir con mi obligación suplico á V.^a R.^a ordene que en esa Santa Comunidad se le hagan los sufragios conque la Comp.^a asiste á sus hijos difuntos, no olvidando en sus santos sacrificios y oraciones, en que nos encomendamos, á los que quedamos aquí á la obediencia de V.^a R.^a cuya vida guarde el Señor como le suplico. — Calatayud y Febrero á 18 de 1715. — José Sánchez.» (Arxiu Històric Nacional; Signatura del lligall, 115, I.)

* *Disertaciones Históricas...* Palma, Miquel Capó, 1700; p. XXIV.

una Apologia Loliana treballada per un Pare de la Companyia de Jesús del Colegi de Montesion de la Ciutat de Mallorca.¹

Pel contrari, el bolandià P. Sollier féu gran cabal de l'obra del P. Custurer, i lloà la perspicàcia d'ingeni, la maturitat de judici i el pes de les raons del savi mallorquí, afegint que a les *Disertaciones* es devia el que, havent vacil·lat molt de temps, es decidissin els bolandians a il·lustrar la vida de Mestre Ramon Lull.²

I anant al gra més de dret, pel cas present, el P. Custurer enclou en les seves *Disertaciones* el catàleg de les obres del Beat, segons el donà En Nicolau Antonio, i que substancialment és el mateix d'En Proaza, modificat ja per En Wading, segons el propi Antonio declara. D'aquest catàleg, com dels altres, n'ha parlat doctament En Ramon d'Alós; a ell, doncs, ens remetem.³

El que té de particular el tal catàleg, segons el presenta el P. Custurer, és l'anar acompanyat d'una pila de notes marginals indicadores, la major part d'elles, de manuscrits i impresos que ell sabia existien en diverses biblioteques. A la fi afegeix un complement agrupant els llibres reportats per En Nicolau Antonio que es trobaven a Mallorca, això és, en el Col·legi de Nostra Senyora de la Sapiència, en el convent de Sant Francesc, en el Col·legi de Mont-Sió de la Companyia de Jesús, i a Roma en el Col·legi de Sant Isidor. Acaba amb un altre complement d'altres llibres que es conservaven en els mateixos llocs, i que no havia pogut esbrinar de tots si eren diferents o no dels que figuraven en els catàlegs. Amb aquestes addicions i alguna esmena del P. Custurer, el catàleg Proaza-Wading-Antonio guanyà en valor, i malgrat les errades i repeticions encara en ell contingudes, serva fins avui en dia la seva importància.

Pocs anys després, el tan arranjat catàleg passà a fer part de l'obra *Acta Raymundi Lulli, majoricensis...*, deguda a un altre jesuïta, el ja esmentat P. Joan B. Sollier, i que va ésser incorporada a la magna col·lecció bolandiana *Acta Sanctorum*. Al passar per mans del P. Sollier, la part bibliogràfica més aviat perdé, el contrari del que succeí a la biogràfica de R. Lull, il·lustrada pel savi bolandià.

Es comprèn que, amb motiu de llurs publicacions, s'entalessin assídues relacions escrites entre els PP. Sollier i Custurer. De la nombrosa correspondència del primer (unes 12,000 lletres, si fa o no fa), en roman sortosament un volumet, on es conserven vint-i-set borradors del propi P. Sollier, i algunes lletres originals del P. Custurer i d'altres personatges que intervingueren en l'edició maguntina de les obres de R. Lull. Són ja publicades pel lul·lià alemany N'Adam Gotttron.⁴

En lletra de 5 de febrer de 1711, el P. Custurer, de Barcelona estant, comuni-

1. De Backer-Sommervogel, o. i lloc citats.

2. *Acta B. Raymundi Lulli, Majoricensis, Doctoris Illuminati...*, Antuerpias, 1708, p. 2; de la col·lecció *Acta Sanctorum*, Junii, t. V, Venecia, 1744, p. 634.

3. *Los Catálogos lulianos. Contribución al estudio de la obra de Ramón Lull*. Tesis doctoral. Barcelona, Altés, 1918.

4. *L'Edició Maguntina de Ramón Lull*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1915.

cava al P. Sollier que anava treballant en redactar el catàleg de les obres del beat màrtir existents a Barcelona, que eren prou moltes i antiquíssimes; ni era la tasca d'un sol dia, car obs era comparar els manuscrits amb els impresos, examinar si eren opuscles del beat màrtir, els qui mancaven de títol i que sovint en el mateix opuscle apar ésser obra del mateix : i altres punts eren d'escatir.

En altra lletra de 4 de setembre del mateix any, tornava a parlar al P. Sollier del tresor de manuscrits trobat a Barcelona, afegint que n'havia fet un índex tan acurat que, mitjançant ell, es podia comprendre, sens dubte, si un llibre qualsevol que es trobés, era el mateix o divers de l'exemplar barceloní; per la qual cosa i per tal de provar que l'obra era del beat màrtir, i per resoldre altres dificultats, era estat mester fer córrer tant la ploma, que l'índex contenia 85 fulls en 4.^t, en menudíssimes lletres escrits... Demés, com ell no tenia temps per transcriure'l, essent tan llarg, n'havia compost un altre de més curt, que li enviava, destinat a Büchels, per tal que pogués conèixer quins exemplars eren a Barcelona i quins a Mallorca, encara que en alguns hi havia certa dificultat en saber si els llibres d'aquells exemplars eren els mateixos de què parla En Nicolau Antonio en els llocs assenyalats en aquell índex. Que si en Büchels, d'una manera consemblant, li trametia un índex dels exemplars que ell tenia, afegint-hi la lletra *P* i el número dels exemplars en el catàleg de Nicolau Antonio, li faria cosa molt plaent i profitosa. Tot seguit li comunica que havia redactat també un altre índex cronològic dels llibres, en els quals es nota el lloc i el temps en què foren escrits o li consta a ell per altra part, pel qual quelcom a la vida del beat màrtir, per ell escrita, i a la cronologia del mateix P. Sollier il·lustrada, s'havia d'afegir o bé lleugerament canviar; de manera que era cosa meravellosa que hi hagués tanta de concòrdia entre allò novament trobat i el que havien escrit, tant en la vida com en els catàlegs de les obres del beat màrtir. Aquest catàleg li trametrà quan haurà vist més curosament si ha de canviar o corregir res.

A 24 del mateix mes de setembre li feia assaber que li havia tramès un petit índex del que ell havia fet dels exemplars de Barcelona, i que aquest encara no era estat copiat pel P. Van Eych per manca de lleure.

Per la seva part, el P. Sollier, en lletra d'11 de gener de 1712 a l'elector palatí Joan Guillem, exalta el coratge, la indústria i l'assiduitat admirables del P. Custurer, i parla del llarg catàleg de les obres del B. R. Lull, que aquell Pare havia deixat al P. Van Eych perquè el fes copiar, i mentrestant n'havia dregat un resum que li trametia.

L'endemà mateix el propi P. Sollier, escrivint al P. Custurer, s'exclama que el laboriós catàleg fet per aquest no s'haja cuidat de fer-lo transcriure el P. Van Eych, en aquestes coses del Sereníssim Elector no prou diligent procuraire.

A 22 del mateix mes i any, En Salzinger fa assaber al P. Sollier que l'Electeur li ha tramesa la seva lletra amb el catàleg i la lletra del P. Custurer, i li demana que li enviï el catàleg més extens dels llibres de Barcelona, per tal de veure les obres que encara manquen. El mateix dia l'Electeur regreia al susdit P. Sollier de la seva lletra i del catàleg tramès.

A la fi, a 10 d'octubre d'aquell any 1712, el P. Custurer escriu al P. Sollier que *tandem aliquando* li tramet els dos catàlegs; l'un dels mss. de Barcelona, en el qual cascun llibre es designa amb tals notes que és fàcil de conèixer si és o no divers de qualsevol altre que hom tingui al davant, de manera que pensa no poder En Salzinger desitjar més. L'altre és el cronològic.

Als 16 de gener de l'any següent, 1713, assabenta el P. Sollier al Dr. Büchels que el 12 trameté a l'Elector dos tractats del P. Jaume Custurer. L'un, de tots els codis que en gran nombre es troben a Barcelona; els descriu, els compara, els explica, allegat el principi i la fi, de manera que serà molt planer de veure quines obres tinga el Sereníssim, quines li manquin per a la col·lecció sencera. L'altre, com sempre, és el cronològic.

En Salzinger, per la seva part, a 24 dels mateixos mes i any, feia gràcies al P. Sollier per haver-li tramès el catàleg dels llibres de Barcelona amb tant delit desitjat, i exactíssim, i la cronologia dels mateixos llibres, no sense força treball dreçada; un i altre li haurien d'ésser de gran adjutori per a la seva obra.

Ens havem entretingut tant en contar fil per randa la història d'aquests catàlegs, perquè es pogués veure palesament la importància que aquells aciençats els hi atribuïen; en especial el P. Custurer sembla rebejar-se amb el seu car catàleg dels mss. de Barcelona!

Doncs bé; què se n'ha fet o on han anat a raure? En Ramon d'Alós, diligent escorcollador dels catàlegs lul·lians, després d'haver-ne parlat sumàriament, acaba: «Desgraciadamente nada sabemos del paradero de estos trabajos del P. Custurer, tal vez perdidos».

Un moment ens creguérem haver-los trobat. Vingué un dia a les nostres mans un exemplar de la tirada a part (1708) d'*Acta B. Raymundi Lulli* del P. Sollier; mig consumit per la humitat d'altres temps, amb enfosquida i rebregada coberta de pergamí, dormia la son de l'oblit, embolcallat amb vel innoble de secular polsina. Al fullejar-lo ràpidament, trobàrem que contenia notes manuscrites antigues i un full addicional, també manuscrit, el qual, tot d'una, ens semblà d'importància extraordinària. Avui, mercès a recents publicacions lul·lianes, en podem aquilatar millor la seva vàlua.

L'exemplar pertanyia al Col·legi de la Companyia de Jesús de Calatayud; però al temps de l'expulsió dels jesuïtes d'Espanya per obra de la imbecilitat de Carles III, el llibre, com molts d'altres escampats als quatre vents, quan no malmesos o perduts, anà a parar sortosament a la biblioteca del palau episcopal de Tàrragona; d'allà fou recuperat per a formar ara part de la biblioteca del Col·legi de Sant Ignasi de Sarrià.

Una particularitat d'aquest exemplar és ésser el mateix que usava el P. Custurer, fins que finí els seus dies en aquella ciutat bilibilitana. Es veu que els estudis lul·lians eren l'obsessió perpètua d'aquell savi mallorquí: poc temps abans de passar a millor vida, en aquest llibre hi deixava abreujat el fruit dels seus escorcolls bibliogràfics lul·lians.

A la plana 64, on comença el catàleg del P. Sollier, hi ha enganxat un full manuscrit que diu el que segueix:

Additiones ad subsequentem Catalogum.

Adverte numeros et litteras manuscriptas additas margini subsequentis Catalogi indicare locum in quo extant exemplaria eorum librorum, quibus notae huiusmodi apositae sunt.

Littera igitur F significat librum asservari in Conventu S. Francisci Observantium Maioricensium.

M. in Collegio Montis-Sion Soc. Jesu eiusdem Civitatis

S. in Collegio B. Mariae de Sapientia Civitatis eiusdem.

I. in Collegio Romano S. Isidori Hibernorum.*

Numeri vero Arabici inter antiquissima M. S. Barcinonensia, et in catalogo quem confecimus horum exemplarium sub numeris ibi assignatis.

Libri Catalogui MS. Barcinonensium de quibus nihil Nicolaus Antonius.

Numerus marginalis designat eum quem habent in praedicto Catalogo MS. Littera l addita in fine significat exemplar esse latinum; v vero vernaculum.

3 Applicatio novae Logicae ad Jurisprudentiam, et Medicinam. v.

8 Liber de Sermonibus factis in decem praecepta. l.

12 Liber de Septem donis Spiritus Sancti. l.

13 Liber de Septem operibus misericordiae. l.

19 Liber de quinque Principiis quae sunt in omni quod est. l.

20 Liber de Participatione Christianorum et Sarracenorum. l.

21 De Differentia Correlativorum Divinarum Dignitatum. l.

35 et 80 Liber continens questionem : utrum quod congruum in Divinis ad necessariam probationem possit adduci. l.

36 Regulae Introductoriae Artis Demonstrativae. l.

39 Flores Amoris. v.

55 Introductoria Artis Demonstrativae. l.

68 Liber super Psalmum quicumque. l.

104 Applicatio Logicae novae ad Scientia Juris. l.

108 Disputatio Fidelis et Infidelis. l.

115 Ars compendiosa. Continet penu Definitionum. l.

* En el curs d'aquestes *Addicions* s'hi troba també la sigla *D*, que el P. Custurer deixà de consignar a quin fons pertanyia. ¿Seria Calatayud mateix, on llavors residia aquell bibliògraf lul·lià, o més bé la propera Daroca?

Recordi's que, en lletra de 4 de setembre de l'any 1711, el P. Custurer indicava al P. Sollier el desig que En Büchels li trametés un índex dels exemplars que ell posseïa, afegint-hi una lletra *P* i el nombre que corresponia del Catàleg de Nicolau Antonio : talment com ell mateix feia i deixà consignat en les planes que segueixen i ara anem a examinar. No cal dir que no és aquest el lloc per a esmenar nosaltres el catàleg d'En Nicolau Antonio.

- 116 Introductorium in Artem Brevem. l.
- 132 Liber de Dei intelligere. l.
- 139 Liber de multiplicatione quae fit in essentia divina : scilicet in diversas formalitates vel virtualiter dignitates, realiter indistinctas. l.
- 146 Liber de Divina Sanctitate. l.
- 157 Liber de maiori fine intellectus Amoris et honoris. l.
- 159 Liber de Medicina peccati. v.
- 161 Carmina ad Beatam Virginem. v.

Tot seguit ve el catàleg imprès, del qual sols copiarem les anotacions manuscrites del P. Custurer amb el número imprès i el títol corresponents. Tenint l'obra del P. Sollier serà fàcil de suplir tot el demés.

Catalogus Operum a B. Raymundo Lullo scriptorum

§ I. Libri Artium Generalium

- 112 I. Ars generalis.
- S 97 II. Ars brevis.
- DS 43 III. Ars generalis ultima.
- DIF 62 IV. Ars demonstrativa veritatis.
- IF 44 V. Ars altera demonstrativa veritatis.
- S 24 VI. Compendium Artis demonstrativae.
- S 123 VII. Lectura super Artem demonstrativam.
- S 118 VIII. Liber correlativorum.
- S 27 IX. Ars inventiva veritatis.
- S 83 X. Tabula generalis.
- MS 61 XI. Ars expositiva.
- 53 XII. Ars compendiosa.
- S 29 XIII. Ars alia compendiosa.
- I 110 XIV. Ars inquirendi particularia in universalibus.
- I 30 XV. Liber Propositionum.
- M 4, 5 XVI. Liber de Ascensu et Descensu intellectus.
- 28 XIX. Lectura alia super Artem inventivam veritatis.
- 93 XXIII. Liber de experientia realitatis Artis.
- S XXVI. Lectura super Tabulam generalem.
- S XXVII. Practica brevis super eandem.
- F 87 XXIX. Liber facilis scientiae.
- F 88 XXX. De quaestionibus super eo motis.
- 84 XXXII. Liber magnus demonstrationis.
- SM 95 XXXIII. Liber de Lumine.
- 45 XXXVI. Ars intellectus.
- 124 XLI. Ars amativa boni.
- F 26 XLIII. Ars alia amativa.
- 135 L. De fine et majoritate.

- F LV. Ars infusa.
 31 LVI. Art de fer y soltar questions.
 I LIX. Liber ad memoriam confirmandam.

§ II. Libri Grammaticae et Rhetoricae

- 126 LXIII. Ars Grammaticae brevis.
 32 LXIV. Ars Rhetoricae.
 MS LXV. Rhetoricae.

§ III. Libri Logicales

- 102 LXVI. Liber qui vocatur Logica de Grozell.
 MIS LXVII. Logica parva.
 22 LXX. Liber de novo modo demonstrandi.
 F LXXI. Liber de Fallaciis.
 156 LXXVI. Liber de modo naturali et syllogistico.
 133 LXXVII. Liber de Affirmatione et Negatione et causis earum.
 F 150 LXXVIII. Liber de quinque Praedicabilibus.
 125 LXXIX. Liber de novis Fallaciis.

§ IV. Libri Philosophici

- D 101 LXXXII. Liber de Principiis Philosophiae.
 I LXXXIII. Liber de ponderositate et levitate Elementorum.
 M 41 LXXXIV. Liber de Anima rationali.
 F 77 LXXXV. Liber de reprobatione errorum Averrois.
 MS XC. Physica nova.
 S 98 XCI. De Natura.
 40 XCVIII. Liber de olfactu.
 75 XCIX. Liber de possibili et impossibili.
 I 54 C. Ars compendiosa principiorum Philosophiae.

§ V. Libri Metaphisici

- M CII. Metaphisica nova.
 105 CIII. Liber de ente reali et rationis.
 F 49 CV. Liber de Homine.
 S CX. Ars de Cavalleria.
 184? CXI. Tractatus de Astronomia.
 S CXII. Ars Astrologiae.
 S 113 CXIV. Geometria nova.
 46 CXVI. De quadrangulatura et triangulatura Circuli.

§ VII. Libri Medicinae.

- F CXX. Ars de principiis et gradibus Medicinae.
 ID CXXII. Liber de arte Medicinae compendiosa.
 I CXXIV. Liber de aquis et oleis.

§ VIII. Libri Juris

- I 96 CXXVII. Ars utriusque Juris.
 S 51 CXXVIII. Ars Juris particularis.
 52 CXXIX. Ars principiorum Juris.
 122 CXXX. Ars de Jure.

§ IX. Libri Spirituales et Contemplationis

- M CXXXI. Liber Natalis pueri Jesu.
 F 170 CXXXII. Liber de decem modis contemplandi Deum.
 171 CXXXIII. Liber de Raptu.
 MS 67 CXXXV. Liber Blancherna.
 MS CXXXVI. Liber de Orationibus et Contemplationibus intellectus.
 FS CXXXVII. Liber de meditationibus totius anni, alias de Amico et Amato.
 FS 127 CXXXVIII. Liber de Laudibus B. Virginis Mariae.
 FS CXXXIX. Liber appellatus Clericus.
 FS 121 CXL. Phantasticum.
 I 15 CXLI. Liber de Confessione.
 DS CXLIII. Philosophia amoris
 SM 6 CXLIV. Liber Proverbiorum.
 S CXLV. Liber de centum nominibus Dei.
 I 100 CXLVI. Orationes per regulas artis.
 S 168 CXLVII. Horae Deiparae Virginis.
 S 162 CXLVIII. Elegiacus Virginis Planctus.
 SM 167 CXLIX. Lamentatio seu querimonia Raymundi.
 F 160 CL. Carmina Raymundi consolatoria.
 165 CLII. Versus vulgares ad Regem Balearium.
 164 CLIII. Tractatus *vulgaris metricus*, septem fidei articulos demonstrans.
 15 CLIV. Liber continens Confessionem.
 SF 65 CLV. Primum volumen contemplationum.
 S 66 CLVI. Secundum volumen.
 SM 129 CLVII. Tertium volumen.
 128 CLVIII. Quartum volumen, *et liber quintus* Contemplationum.
 10 CLXII. Liber alius de eodem.
 S 11 CLXIII. Liber de Ave Maria.

- 7 CLXVI. Liber de virtutibus et peccatis.
 S CLXVIII. Liber orationum.
 172 CLXXIII. Liber de Conscientia.
 64 CLXXIV. Liber de gaudiis Virginis.
 S 162 CLXXVII. Planctus dolorosus Dominae.
 37 CLXXVIII. Ars Philosophiae desideratae.
 MS 59 CLXXX. Liber de doctrina puerili.
 60 CLXXXII. Liber de prima et secunda Intentionibus ad filium.
 MS CLXXXIII. Blancherna magnus.
 F CLXXXV. Liber de consolatione eremitica.
 M 167 CXC. Primo libre, el Desconsuelo de Ramon.
 6 CXCII. Liber sex mille Proverbiorum.

§ X. Libri praedicabiles

- 119 CXCIV. Liber super quatuor sensus S. Scripturae.
 S 130 CXCV. Ars praedicandi major.
 DS 14 CXCVI. Ars praedicandi minor.
 169 CXCVII. Liber quinquaginta duorum Sermonum.

§ XI. Libri quodlibetales, seu variarum rerum

- 25 CC. Liber de miraculis caeli et mundi.
 DMS 1 CCI. Arbor scientiae.
 S 33 CCII. Liber quaestionum quodlibetalium super artem inventivam
 veritatis.
 MS 111 CCIII. Liber de Fine.
 163 CCIV. Consilium Raymundi.
 D 81 CCVI. Liber de Antichristo.
 SF 25 CCVII. Liber de mirabilibus Orbis.
 17 CCXI. Liber de virtute veniali et mortali.

§ XII. Libri variarum disputationum seu controversiarum

- S 71 CCXII. Liber de Gentili et tribus Sapientibus.
 S 99 CCXIII. Tractatus de Articulis Fidei.
 F CCXIV. De Deo ignoto.
 F CCXV. Liber de Efficiente et Effectu.
 I CCXVI. Disputatio Raymundi et Averroistae de quinque Quaestio-
 tionibus.
 92(?)i CCXVII. Liber contradictionis inter Raymundum et Averroistam.
 I 107 CCXIX. Liber de forma Dei.
 S 79 CCXXI. Liber disputationis intellectus et fidei.
 DMS 42 CCXXII. Liber appellatus Apostrophe.
 MS 5 CCXXIII. Liber de demonstratione per aequiparantiam.

- F 72 CCXXIV. Liber de convenientia, quam habent fides et intellectus in objecto.
- I 70 CCXXV. Liber de iis quae homo de Deo debet credere.
- SMD 85 CCXXVI. Liber de Substantia et Accidente.
- F CCXXVII. Liber de Trinitate in Unitate.
- SM 73 CCXXVIII. Disputatio Raymundi Lulli et Homerii Saraceni.
- S 38 CCXXIX. Disputatio quinque hominum sapientum.
- F 89 CCXXX. Liber de existentia et agentia Dei.
- F 74 CCXXXI. Declaratio Raymundi Lulli.
- 86 CCXXXIII. Ars Theologiae et Philosophiae mysticae contra Averoem.
- 76 CCXXXIV. Liber de Spiritu Sancto contra Graecos.
- I CCXXXVII. Quid habeat homo credere.
- F 91 CCXXXVIII. De ente simpliciter per se.
- 147 CCXL. De minori loco ad maiorem.
- 149 CCXLI. De Concordantia et Contrarietate.
- F 90 CCXLIII. De quaestione quadam, valde alta et profunda.
- 77- CCXLV. Liber de reprobatione errorum Averrois.
- F 16 CCXLVI. Liber de meliore lege.
- 78 CCLII. Liber de probatione Articulorum fidei.
- S 121 CCLIII. Disputatio Petri Clerici et Raymundi Phantastici.
- 142 CCLV. Liber de probatione Fidei Catholicae.

§ XIII. Libri Theologici

- SM 112 CCLVIII. Liber Quaestionum super quatuor libros Sententiarum.
- SM 34 CCLIX. Quaestiones Magistri Thomae Atrebalensis.
- 50 De principiis Theologiae.
- I CCLX. Liber de Deo.
- F CCLXI. Liber de Ente simpliciter absoluto.
- S 58 CCLXII. Liber de esse Dei.
- S 50 CCLXIII. Liber de principiis Theologiae.
- 95 CCLXV. De investigatione divinarum dignitatum.
- 18 CCLXVI. Liber de Trinitate.
- F 145 CCLXVII. Liber de Trinitate trinissima.
- I 106 CCLXIX. De unitate et pluralitate Dei.
- F CCLXXI. De divinis Dignitatibus.
- F CCLXXVI. De Definitionibus Dei.
- F CCLXXVII. De Nomine Dei.
- 142 CCLXXIX. De Perseitate Dei.
- 153 CCLXXX. De Natura Dei.
- 136 CCLXXXI. De Vita Dei.
- S CCLXXXII. De Esse Dei.
- S CCLXXXIII. De Esse Dei.
- F 153 CCLXXXIV. De Essentia et Esse Dei.
- I 107 CCLXXXV. De Forma Dei.

- 143 CCLXXXVI. De Inventione Dei.
 F 137 CCLXXXVII. De Memoria Dei.
 154 CCLXXXVIII. De Voluntate Dei absoluta et ordinaria.
 131 CCXC. De Potestate pura.
 F CCXCI. De Potestate Dei infinita et ordinaria.
 148 CCXCV. De Scientia Perfecta.
 144 CCXCVII. De Infinito Esse.
 F CCC. De Ente Absoluto.
 140 CCCI. De Objecto infinito.
 S 87 CCCII. De Inveniundo Deo.
 I CCCIII. Liber de Deo.
 155 CCCIV. De Deo majori et minori.
 158 CCCV. De Deo et mundo et convenientia eorum in Jesu Christo.
 S 56 CCCVI. Liber de Deo et Jesu Christo.
 S CCCX. Liber de Praedestinatione et libero arbitrio.
 FMS CCCXI. Liber alius, De Praedestinatione.
 48 CCCXII. Liber de natura angelica.
 23 CCCXIII. Liber de locutione Angelorum.
 23 CCCXV. Liber de Angelis bonis et malis.
 151 CCCXVIII. Liber de creatione.
 134 CCCXIX. Liber de justitia Dei.
 M CCCXX. Liber de conceptione Virginis Mariae.

APPENDIX

§ II. Libri Chimici, B. Lullo perperam imputati

- S I. Ars brevis de auditu cabalístico.
 S II. Liber de venatione Medii inter Subjectum et Praediatum.
 95 IV. Liber de lumine.
 37 VI. Philosophia desiderata.
 97 XXVIII. Artificium.
 94 XLI-II. De refrigerio intellectus.
 123 XLI-VI. Librum Chaos.
 40 XLI-VII. De sexto sensu.
 9 XLI-VIII. De septem Sacramentis.
 forte 118 XLI-XVIII. De ignotis Corollariis.

Aquell que pacientment hagi recorregut les esmentades descripcions que del seu catàleg fa el P. Custurer en la seva correspondència, si examina les presents *Additiones*, trobarà tot seguit que aquestes no són pas pròpiament aquell famós catàleg, fins ara tan debades cercat; encara que en ell es funden i a ell es refereixen, suplint-lo en bona part: hi manquen les detallades descripcions, i tenen un objecte més ample. Elles, però, completen el catàleg de Nicolau Antonio; ens donen a conèixer els llibres,

en nombre verament gros, trobats pel P. Custurer a Barcelona, amb llur identificació i numeració en el cobejat catàleg, i els pertanyents al fons *D*, malgrat no sapiguem quin sia, completen així mateix extraordinàriament el nombre total dels llibres lul·lians que, com a existents en diverses biblioteques, figuren en les *Disertaciones Históricas*.*

Aquest fou, ens sembla, l'últim escrit de qualche importància degut a l'infatigable escorcollador de la bibliografia lul·liana.

* En el terreny de la Bibliografia lul·liana a Barcelona han fet obra meritíssima Elies Rogent i Estantislau Duran amb el seu treball *Les Edicions lulianes de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, publicat en la revista *Estudis Universitaris Catalans*, vol. VI, i en extret, Barcelona, L'Avenç, 1913. En publicar aquest article, es troba ja molt avançada la impressió de la seva *Bibliografia de les impressions lul·lianes*.